

Sabir Şahtaxtı

MİL

(roman)

qanun nəşriyyatı

Sabir Şahtaxtı "Mil" (roman)

Bakı, "Qanun Nəşriyyatı", 2024, 336 səh.

Ölçü: 130x200 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 01.07.2024

Korrektor:	Rüstəm Fəxrəddinoğlu
Mətn dizaynı:	Sabina Aydın
Texniki redaktor:	Xəyalə Əhmədova
Qapaq dizaynı:	Kənan Eynullayev

Qanun Nəşriyyatı

İstanbul Copyright Awards-ın qalibi

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

AB 022051 / İN 0632

© Sabir Şahtaxtı, 2024

© Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024

“Mil” keçmiş sovetlər birliyinin süqutundan sonra Cənubi Azərbaycan mövzusunda yazılmış ən mükəmməl əsərdir. Dünyaya bir neçə nəhəng imperiya bəxş edən Azərbaycan türklərinin dövlətçilik ənənələrini və milli-mənəvi dəyərlərini obrazlı şəkildə oxucuya çatdıran bu romanda global məkanda cərəyan edən siyasi proseslər, həmçinin türk düşmənçiliyini ortaya çıxaran səbəb, məqsəd və nəticələrə işıq tutulur. Əsər ümumtürk romanı olmaqla bərabər türk xalqlarının əsrləri əhatə edən mövcud problemlərini, eyni zamanda türkün yenilməzliyi və qüdrətini tərənnüm edir.

Müəllifdən: Əsər mərhum qardaşım Səyyadın əziz xatirəsinə ithaf olunur!

Yeni əsərlərə aparan yol

Yazıçı Sabir Şahtaxtının “Mil” romanı iki il öncə Türkiyədə, Ankaranın “Bengü” yayın evində nəşr edilmişdir. Avrasiya Yazarlar Birliyinin əməkdaşı, əslən Ərzurumdan olan Sərdar Acarın tərcüməsində kitabı bəyənmişdim. Həmin nəşrdə verilən məlumatlar həm də Sabir Şahtaxtını daha yaxşı tanımağıma imkan yaratdı və bu romanın göydəndüşmə, yalnız xəyal məhsulu olmadığını öyrəndim. Sabir Şahtaxtı səkkiz il AZƏRTAC-ın əməkdaşı kimi qonşu İranda çalışıb, ölkəni, özəlliklə Güney Azərbaycanı başdan-başa gəzib, araşdırmalar aparıb, o taylı, bu taylı Azərbaycana olan böyük sevgisi yazıb nəşr etdiyi kitabların ruhuna hopub; bununla yanaşı, böyük Hüseyn Cavidin ən məşhur pyeslərinin farscaya tərcüməsinə kömək edib. Türk dövlətləri arasında inteqrasiyanı, yaxınlaşmanı gücləndirən qurumlarla, o cümlədən, TÜRKSOY-lasız əlaqələri var, Avrasiya Yazarlar birliyinin üzvüdür.

“Mil” romanı elə ilk səhifələrindən bizi maraqlı bir aləmə aparır. Ərəb və Fars dillərini mükəmməl bilən, Yaxın Şərqi ölkələrində gedən prosesləri yaxından izləyən Osman adlı gənc mütəxəssis yazdığı bir yazısına görə o vaxt Kremldə ikinci şəxs sayılan Suslovun yanına çağrılır və müəyyən hazırlıqdan sonra SSRİ-nin mötəbər mətbuat orqanı olan “Pravda”nın müxbiri kimi İrana göndərilir. Bu ezamiyyət İranda Şah rejiminə qarşı xalqın müqavimət hərəkatının gücləndiyi dövrə təsadüf edir. Nəsr əsəri üçün son dərəcə geniş və maraqlı bir mövzudur.

Şərq xalqlarının tarixinə, adət-ənənəsinə, yaşam tərzinə yaxından bələd olan, geniş məlumatlı gənc mütəxəssisin 1978-79-cu illərdə dramatik günlərini yaşayan, İranda qarşılaşdığı hadisələr, “Mil” romanında bütün dramatikliyi və ziddiyyətləri ilə, oxunaqlı bir şəkildə, bəzən də besteller janrına yaxın bir tərzdə əksini tapmışdır. Roman birinci şəxsin dilindən yazılıb, ilk baxışda avtobioqrafik əsər təsiri bağışlayır, sanki müəllif elə öz başına gələnləri yazıb, lakin əslində bu sadə, rahat yazı tərzini, informasiya bolluğu onun öz seçdiyi metoddur və çağdaş dünya nəsrində geniş yayılmışdır.

Roman axıcı bir dillə öz qəhrəmanlarının xarakterini açaır, onların maraqlı həyat hekayələri ilə gözümüzün önündə yeni bir aləm canlandırır və oxucu romanı bitirənə kimi əlindən yerə qoymaq istəmir. “Mil” əsərinin bir sıra başqa məziyyətlərindən də danışmaq olar.

Əsərin on iki bölümü var və bu bölümlərin də hərəsi ümumi süjetə bağlı olan bir və ya bir neçə epizoddan ibarətdir.

Osmanla nişanlısı Albina arasında sona qədər davam edən və sonda onları Çeçenistan dağlarında, Albinanın baba ocağına qaytaran sevgi əsərin əsas süjetlərindən biridir. Real səhnələr və yuxular Osmanın düşdüyü bütün mürəkkəb vəziyyətlərdə öz sevgisinə nə qədər sadıq olduğu maraqlı psixoloji boyalarla əks etdirir. Bununla yanaşı, müəllif İranda görüşdüyü, bir yerdə çalışdığı və ya qonşu olduğu bir qadınların da maraqlı xarakterlərini yaratmışdır. Onların arasında Nurə ayrıca qeyd olunmalıdır. Albina-dan ayrı düşmüş qəhrəmanın onunla qonşu olan Təbriz gözəli, mübariz türk xanımı Nurəyə bəslədiyi duyğular

romana ayrıca bir təbiilik gətirir. Özəlliklə Nurənin taleyiylə bağlı səhifələri sakit oxuyub keçmək olmur. İran rejiminə qarşı olduğuna görə nişanlısı meydanda dar ağacından asılmışdır və Nurənin ürəyi rejimdən intiqam almaq hissi ilə alışıb yanır. Bütün bunlar Azərbaycan türklərinin real düşüncəsinin təsviridir. Rəvayətlər vasitəsi ilə qlobal siyasi proseslərin məna və mahiyyətini ifadə edən müəllif Əfsər, Amin və digər obrazların timsalında xarici irticanın tətbiiq etdiyi amansız istila metodlarını oxucuya çatdırır.

İranda başlayan qadın hərəkətini Sabir Şahtaxtı məhz Nurənin və onun gözəl Təbrizli rəfiqələrinin simasında ümumiləşdirir. Romanın ən maraqlı cəhətlərindən biri İranda o vaxt baş verən mürəkkəb və maraqlı hadisələrin ayrı-ayrı insanların taleləri fonunda təsvir edilməsidir. Seçdiyi üslub ona İranda gəzdiyi və gördüyü yerləri təsvir etmək, eyni zamanda həmin yerlərin etnik yapısı, adamları, hakimiyyətə münasibəti, yeri gəldikcə tarixi və qəhrəmanları haqqında bilgi verməsinə imkan yaradır.

Bütün bunlar Şərqi və İrani bilməyən təsadüfi bir adamın dilindən səslənsə inandırıcı olmazdı. Ancaq əsərin qəhrəmanını Osman İsmayılov təsadüfi adam deyil. O Kazanda doğulsa da Azərbaycana bağlıdır. Vaxtilə Əmir Teymurun Səmərqəndə apardığı təbrizlilərin nəslindəndir. İranda baş verən hadisələri, özəlliklə gəzdiyi Güney Azərbaycan torpaqlarındakı durumu öz qan yaddaşından gələn bilgilərlə canlandırır. Bu da əsərə çağdaş nəsrin özəlliklərindən biri olan yeni və maraqlı informasiyalar əlavə edir. Bu baxımdan Təbrizə, Urmiyaya, Savalana, Qəzvinə, Naxçıvan sınırlarına səfərləri, Urmiya gölünün durumu ilə bağlı epizodlar

son dərəcə maraqlıdır və ən dəyərli cəhətlərdən biri də müəllifin öz vətəndaşlıq mövqeyini çılpaq bir şəkildə yox, məhz bədii şəkildə, romanın üslubu və dəqiq kompozisiyası çərçivəsində göstərə bilməsindədir. Bu baxımdan “Mil” romanı yaşlı ədiblərimizin Məmməd Səid Ordubadinin, Mirzə İbrahimovun, Fəthi Xoşginabinin, Söhrab Tahirin nəsr əsərlərindən sonra cənub qonşumuz və orda yaşayan soydaşlarımızın həyatı və taleyi haqqında ortaya çıxarılan maraqlı bir bədii nümunədir. Cənublu qardaşlarımızın vətən və milli varlıq yolunda mübarizələri, türklük şüuru və türk ənənələrinin qorunmasına verdikləri böyük əhəmiyyət gənc oxucuların mənəvi bütövlük duyğularına yeni qida verə bilər. Əsərdə cəmləşdirilən tarixi proseslər və bir sıra vəzifəli şəxslərin adları dəqiqdir. Küçə, meydan və yer adları 1977-79-cu illərdəki kimi yazılmışdır. Müəllif yuxarıda adlarını çəkdiyim böyük yazıçılarımızın ənənələrinə sadıq qalaraq o zamankı Pəhləvi rejiminin həyata keçirdiyi türk düşmənçiliyini həm bütün siyasi və tarixi aspekti ilə, həm də ayrı-ayrı insanların taleləri fonunda təsvir etmişdir. “Heydərbabaya salam” poemasının türkcə işıq üzü görməsinin əsas səbəbi, Urmi gölünün qurudulmasının Güney Azərbaycana və Təbrizə necə bir fəlakət gətirəcəyini planlaşdıran məkrli siyasət, şair Səməd Behrənginin öldürülməsi, Evin həbsxanasındakı işgəncə metodları, türk ailələrində saxlanılan qədim əl işlərindəki şifrəli tarixi sirlər, bütün bunlarla yanaşı güneylə bağlı rəvayətlər, dialoq və təsvirlər romanın ictimai dəyərini artırmaqla həm də, bədiilik keyfiyyətlərinin güclənməsinə səbəb olur. Bütün bunlar İranda bu gün də davam edən

türk düşmənçiliyinin köklərini və səbəblərini açıb göstərir. Əsərə həm də bir sevgi dastanı kimi baxmaq olar. Osman və Albinanın simasında romanda türk və çeçen əsilli iki gəncin eşq dastanı qələmə alınmışdır. Bununla belə, roman dərin mahiyyətli və beynəlxalq proseslərə işıq salan süjetlərlə zəngindir. İslam inqilabı proseslərin iştirakçısı olan qəhrəmanın Xəzər dənizi vasitəsi ilə Azərbaycana¹ çıxarılaraq xilas edilməsi olduqca təbiidir. Müəllif əsərin bu hissəsində unudulmaz Heydər Əliyevin dövlət və siyasi xadim kimi ucalığını, eyni zamanda akademik Zərifə Əliyevanın göz həkimi kimi nəcib xarakterini təbii boyalarla təsvir edə bilmişdir.

“Mil” romanını oxuyub qurtaranda hiss etdim ki, Sabir Şahtaxtı Güney Azərbaycanlı qardaşlarımız haqqında əsas sözünü deyib qurtarmayıb və bu mövzuya yenidən qayıdacaqdır. Buna həm də bir vətəndaş borcu kimi baxmaq olar. Xeyirli-uğurlu olsun.

Azərbaycanın Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı. Bakı.

13.06.2024

¹ Azərbaycan SSR.

I Fəsil

MƏN ONU ÖZÜM ÜÇÜN, O, MƏNİ SƏBƏBSİZ SEVİRDİ

Hamid Aliyev

...Hər dəfə ayrıldıqdan sonrakı qısa zaman kəsiyi illər qədər uzun gəlmiş, eşq atəşi ilə alovlanan xəyal dünyam qanadlanıb məni sonsuzluğun görünməyən nöqtəsinə qədər aparmışdı. Xatirələrim ilk dəfə uşaq səsi eşidən sehrli bir aləmə bənzəyirdi. Gah körpə qığıltısının ilhamını alan baba və nənə, gah övladının gələcək xəyalları ilə öyünən ata, gah da balasının gül ətrindən xoşhal olan bəxtəvər ana kimi lovğalanırdı ruhum. Arada atılmış körpəyə bənzədir-

dim özümü. Bir an içində ümitsizlik girdabına yuvarlandım: o gəlməsə, geri dönməsə, məni həyat şirinliyində qoruması..? Bütün vücudumu bürüyən eşq düşüncələrimə qənim, ağıma hakim, varlığıma qalib olmuşdu. Lirik musiqi sədaları ilə sirk tamaşaçılarını əyləndirən canlıya çevrilmişdim sanki. İndi məni məhəbbət idarə edirdi. Mən onun tək-cə özünü yox, adını və varlığını da sevirdim. Dinləməkdən, baxmaqdan, varlığı ilə bağlı xəyallara dalmaqdan doya bilmirdim. Mövlanə deyib ki, sevdiyinin nazını deyil, cəfasını çəkməkdir sevda... Gündə yüz yol, bəlkə də yüz bir yöndə düşünürdüm onu. Düşüncələrim gah hamar yoldan keçir, gah sərt qayalara tərəf dartınır, gah başı qarlı dağlara dırmanırdı. Gəlib sevgilimin əziyyətinin çəkilməsi sevda-sına çatanda vücudum titrəyirdi. Özümün iztirablar çəkəcəyimdən yox, onun əziyyətə düşəcəyindən qorxurdum.

Məni mən edən uzun illər axtarıb çətinliklə tapdığım sevgi ruhlu həyat yolu hara aparırdı məni? Niyə, nədən rahatsız idim bu qədər? Cavabsız suallar məni çox yorur, üzür və ümitsizliyə düşür edirdi. Mən onu özüm üçün, o məni səbəbsiz sevirdi! Bax, sevgilərimizin fərqi yalnızca bu idi. Onun üçün hər şey edə bilərdim. Odu sıxıb su edərdim, sudan ocaq qalayardım, fırtınaların qarşısına qalxan olub varlığını qoruyardım. Bircə əziyyətini çəkmək ağır gəlirdi mənə. Çünki Albinanı əziyyət içində görməkdən təlaşanırdım. Nə edə bilərdim ki, taleyim bu yolda oldu!

HANSI SUSLOV?

...Baş redaktor Viktor Afanasyev¹ məni qapının ağzında qarşıladı. Rəngi ağarmışdı. Onu bu vəziyyətdə görəndə salam verməyi də unuttum. Çoxlarının mədəni və ədalətli bildiyi bu şəxsi mən kobud və özündənrazı adam hesab edirdim. Həm də çox qorxaq təbiətli olduğunu sezmişdim. Danışanda gözləri küncdə-bucaqda gəzirdi. Onunla bu vaxtadək cəmi iki dəfə görüşmüşdük. Daha doğrusu bir dəfə iş girəndə, şöbə müdiri ilə birlikdə qəbulunda olmuşdum. Bir dəfə də ilin üç aylıq yekunları müzakirə olunanda Partiya Təşkilatının² ümumi iclasında görmüşdüm onu. Viktor Afanasyev haqqında daha çox yadımda qalan budur ki, o, heç kəsə fikrini tamamlamağa imkan verməzdi. Əslində bu yanaşma sovet idarəetməsində bürokratik qaydaya çevrilmişdi. Hər kəs zəbt etdiyi kürsüdə özünün mütləq hakim hesab edirdi. Çünki hamı vəzifəyə təyin olunurdu. Seçib, seçilmək olmayan cəmiyyətdə bundan nə isə artıq gözləmək absurddur.

İndi o, məni qapının ağzında niyə qarşılamalıydı ki? Özü də ayaq üstə, həyəcanlı bir görkəmdə. Özümdən asılı olmayaraq diqqətimi onun səliqəsiz bağlanmış qalstukuna və kabinetdəki xoş olmayan qoxuya vermişdim. Hiss olunurdu ki, pəncərələr günlərlə açılmadığı üçün otağın havası dəyişməyib. Üstəgəl sovet adətlərinə uyğun kabinetdə gizlin içilmiş araqla siqaret iyi bir-birinə qarışmışdı. O, “Təcili, yoldaş Suslovun yanına get”, - dedi, həmin an

¹ Viktor Afanasyev 1976-1989-cu illərdə “Pravda”ya rəhbərlik edib.

² Komünist Partiyasının yerli təşkilatı.

sanki böyük bir ədəbsizlik etdiyinin fərqinə varıb səsinin tonun aşağı salaraq “gedin ...” düzəlişi ilə davam edəndə sözlərini o qədər qəribə qarşıladım ki, sanki iri bir çaylaq daşı zərbə ilə divara dəyib düşdü evin bünövrəsinin yanına. O, mənim qolumdan yapışıb sanki sürüyəcəkmis kimi qəbul otağına çıxardı:

– Bir dəqiqə də yubanmaq olmaz, aşağı düşün sürücü sizi gözləyir...

Viktor Afanasyev, tələsik, həyəcanlı və titrək səslə deyilən bu cümlə ilə bir fikrini ifadə etsə də, sanki söyləmək istədiyi nəyisə uddu. Mən bunu qorxaq baxışlarından və titrək səmindən hiss etdim. Aşağı düşdüm.

İyirmi dörd yaşı haqlamışdım. Bu vaxtadək ilk dəfəydi ki, düşüncəm indiki kimi qeyri-müəyyən vəziyyətdə sıxılırdı. Suslov bizim qəzetin də nəşr olunduğu mətbəədə işlər idarəsinin müdiri idi. Bildiyim qədər ad və soyadı başqaydı. Kimsə onu Mixayıl Suslova¹ oxşadıb “Suslov”, - deyə çağırdığı üçün adı belə qalmışdı. Eşitdiyimə görə, o, Suslov ləqəbi ilə çağırılmasından çox məmnun olurdu. Qıssası Suslovun iş otağı bizim redaksiya ilə üz-üzə yardımçı binada yerləşirdi. Mən onun yanında bircə dəfə gecə növbədə olduğum vaxt, çapa göndəriləcək hazır qəzet listlərini möhürlətmək üçün getmişdim. Əslində bu səlahiyyətlə qlavredlər² məşğul olardılar. Həmin vaxt qlavred “Suslov”un yanında olduğu üçün səhifələri ona vermək

¹ Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin katibi Mixail Andreyeviç Suslov (1947-1982). Uzunömürlü sovet siyasi və dövlət xadimlərindən biri (1902-1982). Sovet dövlət adamları arasında adı rüşvət və korrupsiyada hallanmayan nadir şəxslərdən biridir.

² Əski Sovetlər dönəmində qəzet redaksiyalarında və mətbuatlarında senzuranı tənzimləyən vəzifəli şəxslər.

məqsədlə Suslovun otağına aparmışdım. İndi baş redaktorun dediyi kimi məni bu iki yüz metrlik məsafəyə maşın aparmalıydı. Niyə? Bu suala cavab tapmaq üçün beynimi yormağın niyyətindən uzaq dayanmışdım. Pirləkənlərin qarşısında ağ “Qaz 24”¹ dayanmışdı. Çiskin yağış pəncərələrdən içərini görünməz etsə də gözaltı baxıb sükan arxasındakı qaraltıdan sürücünün salonda olduğunu anladım. Maşına yaxınlaşmaq fikrində deyildim. Azara qalmış yağış imkan versə qarşı binaya piyada gedəcəkdim. Bir-iki dəqiqə binanın ikiqat şüşədən olan giriş qapısının arxasında gözləmişdim ki, arxadan Albinanın addım səslərini eşitdim. Bəli, mən onu addım səslərindən, həm də bihüşedici ətrindən tanımışdım. Əslində heç vaxt bahalı ətir vurmazdı. Nədənə həmişə ondan gələn qoxu məni məst edirdi. Hər nə ətir vursa belə, elə bilirdim ki, öz təbii qoxusudur.

...Hər eşitdiyimdə mənə yaşamaq ümidi verən, ruhumu qüvvətləndirib gözlərimə nur gətirən o, addım səslərini eşidib Suslovu da unutmuşdum, redaktoru da, ağ maşını da, aramsız yağışı da. Sevdiyim qızı, adaxlımı, nənəmin dili ilə desəm nişanlımı, gələcək həyat yoldaşımı qucaqlayıb bağrıma basmaq istəyirdim. Bir-birimizə elə isinişmişdik ki, sanki doğulandan bir-birimizi tanımışdıq. Elə bil ki, iki ilin yox, uzun illərin dostu, sevgilisiydik. Albina pirləkənlərdən düşəndə güllü çətiri açıq idi. Addım səsləri məni geri döndərəndə o, tələsik çətiri yığmağa başlamışdı. Bir neçə addım ona tərəf gedib çətiri bir kənara atdım.

¹ Keçmiş SSRİ dövründə Rusiyada yerləşən Qorki Avtomobil Zavodunda istehsal olunan minik maşını. Dövlət iddarə və təşkilatlarında əsasən bu avtomobildən xidməti maşın kimi istifadə olunmuşdur.

Albinanın əlinin istisi bütün vücuduma hopdu. Qucaqlamaq istədiyimi dərhal başa düşüb təlaşlı baxışlarını ətrafa dolandırdı:

– Özünü ələ al. Nə edirsən, dəlisən, ayıbdır axı, görənlər! Mən saymazıya bir hərəkətlə sağ qolumu onun incə belinə dolayıb özümə tərəf çəkdim. O, tələyə düşən quş kimi çırpınmaq istəsə də qüvvətli qoluma təslim oldu:

– Görəndə nə olar? Qəbahət bir işmi tuturuq? Halal nişanlımı qucaqlamaq üçün icazə almalıyam?

– Ayıbdır, ictimaiyyət arasında, özü də redaksiyada belə hərəkətlər doğru deyil. Həm də, nişanlı yox, adaxlı!

Unutma bunu.

Ucadan güldüm:

– Redaksiyada ha... Bura redaksiya deyil, erotik kino səhnələrinin məşq məkanıdır. Sən ki, bunları yaxşı bilirən...

– Yaxşı, yaxşı, başlama yenə. Hər kəs özünə cavabdehdir.

Boylarımız bərabər idi. İncə yerişi, çox vaxt dağınıq olan qəhvəyi saçları, həssas baxışları Albinaya hədsiz yaraşlıq verirdi. Ayaq üstə dayananda olduğu kimi, stulda da şux oturardı. Dikdaban ayaqqabıda daha yaraşlıqlı görünürdü. Amma məndən hündür görünməmək üçün tanışlığımızdan sonra ucadaban geyinməzdi. Qol-qola girib qarıya üz tutduq. Bu vaxt təpədən dırnağa islanmış bir nəfərin içəri girməsi elə bil məni qəflət yuxusundan oyandırdı. Yan tərəfdə qalan çətiri götürmək yadımızdan çıxmışdı. Onu götürmək üçün sağa çəkiləndə deyəsən Albina da bu məqsədlə sola döndü. Bu vaxt güclü şimşəyin ağtəhər işığı aramıza düşdü. İldırım vuran ağac gövdəsi kimi ortadan iki yerə bölündük. Elə bil ki, ürəyimin bir teli qırılıb içim-